

עיטורי ירושלים

כבודה בת מלך

ישיבת 'עטרת ירושלים'

שבט תשע"ה | גליון מספר 101

קורות רבנו

קצות דרכיו של רבנו הרב צבי יהודה

ערך הרב שלמה אבינר

איסור גיוס נשים

מלחמת מצווה היא אחת מתרי"ג המצוות אשר כולם חייבים בה, "אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה", כלשון המשנה. גם נשים שייכות למלחמת מצווה, כפי שהעיר על כך ה'מנחת חינוך' על ספר החינוך. לשון הרמב"ם כלשון המשנה: "במלחמת מצווה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה". מצבנו עכשיו מוגדר כמלחמת מצווה, הן לדעת הרמב"ן בהיותה מלחמת כיבוש הארץ, הן לדעת הרמב"ם בהיותה "עזרת ישראל מיד צר" הנמשכת מציווי התורה "לא תעמוד על דם רעך" – אמנם "איש דרכו לכבוש ואין אשה דרכה לכבוש", לכן הרדב"ז רוצה 'לרכך' את דברי הרמב"ם ואומר: "ואפשר דבמלחמת מצווה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן". הרדב"ז מחדש שנשים אינן יוצאות ממש בנשק אלא מצרפות איזו עזרה לחיילים, אבל חידושו לא מוזכר לא במשנה ולא בגמרא ולא ברמב"ם שהעתיק את המשנה כלשונה. ברור שכוונת הרמב"ם לכל תפקידי המלחמה.

שאלה: האם אין זה סותר את הכלל "אין אישה דרכה לכבוש"?
תשובה: כנראה שזה לא נאמר במלחמת מצווה וחובה.

שאלה: הרי נשיאת נשק היא דרך גבר?

תשובה: אין זה דבר ברור כל-כך שיש בכך איסור בשעת מלחמה ממש, ופיקוח נפש דוחה הכול. נשים לקחו חלק בנס חנוכה, וכן יעל בניצחון על סיסרא. על כל פנים זה לא היה ממש במערכי המלחמה.

*

כך הדין באופן יסודי ועיקרי, אבל כמובן יש הוראות פרטיות לפי מצבי העניינים של ניסיונות ומכשולים בצניעות. בשירות צבאי לבנות קיימת סכנה של נפילה מוסרית, וקשה לבת להישאר בתמימות צניעותה. יש טוענים שבנותיהם מחוסנות ומשומרות

3	קורות רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל
5	הרבנות הראשית על גיוס נשים
7	גיוס בנות אסור בהחלט הרב שלמה אבינר
9	שירות צבאי לבנות הרב שלמה אבינר
10	שותים קצרים הרב שלמה אבינר
13	תשובה בעניין גיוס בנות הרב אילן ציפורי
15	מה לאשה ולצבא הרב רפאל שנור
22	חיוב נשים במצות זכור הרב דוד כהן
31	מכתב מהרה"ג הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א

ישיבת עטרת ירושלים

הגיא 51, ירושלים העתיקה, ת"ד 1076 ירושלים 91009
 טל' 02-6284101, פקס' 02-6261528 | www.ateret.org.il

עיצוב גרפי: סטודיו מלוח 052-7203050

הרבנות הראשית על גיוס נשים

הרב שלמה אבינר

איסור גיוס נשים לצבא אינו שאלה אישית, אלא שאלה כלל ישראלית, שעליה אמונה לפסוק רק הרבנות הראשית לישראל, שהיא התורה במונן הממלכתי, ולכן חשוב מאוד לדעת את פסיקתה המפורטת בספר "הרבנות הראשית לישראל, שבעים שנה לייסודה" לרב איתמר ורהפטיג ולרב שמואל כ"ץ (הציטוטים נלקחו משם).

י"ב בכסלו תש"ח. קריאת הרבנות הראשית לכל הבחורים הצעירים בארץ להתגייס לצבא (1310.812).

כ"ד בכסלו תש"ח. דרישה כללית מהמוסדות הלאומיים "להימנע מלהטיל גיוס חובה על נשים" (813 - 1311).

כ"ה באב תש"ח. תביעת הג"ר הרצוג מהממשלה: א. צו הגיוס לא יחול על נשים נשואות. ב. בנות רווקות תוכלנה לתבוע שחרור מטעמים דתיים. ג. תיקון תנאי השירות של הבנות בבסיס הח"ן (1319).

כ"ג באייר תש"י. החלטת מוסדות הרבנות הראשית "להתנגד לגיוס נשים לצבא" (1326).

ל' באייר תש"י. הרבנות הראשית העבירה לראש הממשלה את החלטותיה: התנגדות נמרצת לחוק המחייב נשים להתגייס לצבא, בגלל הסכנות הטמונות בו (1328).

כ"א באדר א' תשי"א. משלחת רבנים, בראשות הג"ר הרצוג נפגשה עם ראש הממשלה ושר הביטחון ודרשה ממנו לבטל את הגשת התיקון לחוק שירות הביטחון המחייב גיוס נשים לצבא בכלל ודתיים בפרט. לאחר שהוא דחה את בקשתם פירסמה הרבנות הראשית: "הכרזת הרבנות הראשית לישראל מיום כא אדר א תשיא, בדבר תיקון חוק שירות הביטחון העומד לפני הכנסת: הננו - אחרי בירור המצב - מפרסמים דעת תורה שגיוס נשים אפילו פנויות - במסגרת צבאית

מכל נפילה. אמנם בעריות עצמן יש מדרגות: עניינים חמורים שהם ביהרג ואל יעבור, ועניינים שאינם ממש אביזרייהו דגילוי עריות. על כל פנים כל החששות האלה אינם בעצם הדין, על פיו בוודאי אישה חייבת לקחת חלק במלחמת מצווה. אלא החשש הוא מצד אחר, ואולי תלוי הדבר בכל בת ובת. אבל עובדה היא שבצבא קיים קלקול בצניעות.

אין כאן דברים ברורים, ומי שרוצה באמת לדעת צריך לשאול את "השופט אשר יהיה בימים ההם", הרבנים הראשיים, אשר כל הבירורים האלה ידועים גם להם, ובנוסף לכך יש להם סיעתא דשמיא בהחלטותיהם, על כן יש לסמוך עליהם בכל דבר, כי "מן שמיא מוקמי ליה". יש סיפור מפורסם על שני בעלי דין שלא היו מרוצים מפסק הדין שקיבלו, על כן באו אל הרב צבי הירש ברוידא מסלנט כדי לשאול דעתו והוא סירב. הוא הסביר: "בפעם הראשונה באתם ברצינות וכובד ראש על כן התקיים 'אלהים ניצב בעדת אל'. אבל עכשיו באתם כאילו לבחון, על כך אין סיעתא דשמיא". במסכת פסחים מונים חז"ל "שבעה דברים מכוסים מבני אדם" ואחד מהם הוא "עומק הדין". רש"י נותן שני פירושים: א. "עומק הדין העתיד", זאת אומרת עומק במונן הרוחני, ב. "עומק הדין הרוב טועין בו". אחרי כל הבירורים, מגיע זמן ההחלטה הסופית בנקודה האחרונה, והכל תלוי אם בהכרעה זו יש סיעתא דשמיא, וזהו עומק הדין (שיחת רבנו, בניין הבית, עמ' 55. ע' בכל המקורות שם באריכות).

רבנו יצא לחזות במצעד צה"ל, מחא כפיים לכל יחידה צבאית, אך כאשר צעדו החיילות הוא לא מחא כפיים (ספר הרבנות הראשית הנ"ל 911).

גיוס בנות אסור בהחלט!

הרב שלמה אבינר

בשנת תש"כ, שביעיסטים משבט 'חלוצים' מבני עקיבא, פנו אל כמה מגדולי הדור בדבר גיוס בנות לצבא.

רבה של ירושלים, הגאון הרב צבי פסח פרנק אמר להם שמבחינת הדין אסור לבנות להתגייס ולכן חובה להצהיר. שאלוהו: "מה יהיה אם ההצהרה אינה בתום לב, כגון כתוצאה מלחץ הורים, והרי נוסח ההצהרה הוא: 'מטעמי דת ומצפון'; לכאורה יוצא שהיא הצהרת שקר?" על זה השיב הגאון: "מותר להצהיר ואף מצוה להצהיר משום 'כבד את אביך ואת אמך' ובמיוחד שזה לטובתה".

כן ענה להם רבנו הרב צבי יהודה והוסיף: "אם אביה לוחץ עליה מצד הדין, הרי פשוט הוא מורה לה את דרך ההלכה, כי הבת לא מילאה כרסה בש"ס ופוסקים, ואינה יודעת את כל חילוקי הדינים לגבי הליכה לצבא, אלא סתם יצרה דוחפה להתגייס, ולכן מצוה עליה לשמוע בקול הוריה, וההצהרה תהיה הצהרת אמת הן מבחינת ה'דת' והן מבחינת ה'מצפון'".

כאשר שאלו את הגאון הרב שלמה יוסף זיון, השיב לעיין בספרו 'לאור ההלכה' – שיש איסור על השתתפותן של נשים במלחמה (עמ' כז). והוסיף: "חוגי הצבא שלנו חקרו וביררו שאין גיוס הבנות מביא שום תועלת ממשית, ואילו את העבודה והעזרה שבכל אופן מגישות חיילות לצבא, היו עושות ביתר יעילות ואף בתקציב הרבה פחות – פקידות אזרחיות-שכירות".

שאלוהו: "מה בדבר הצהרה שבאה לא מתום לב, אלא למען האינטרסים הפרטיים של הבת?" השיב הגאון: "אם הבת דתית באמת, היא יכולה להצהיר, למרות שהיא מצהירה גם מחמת טעמים אחרים".

אגב, הרב זרח ד"ר ורהפטיג הוא שדרש בזמנו להוסיף להצהרה 'מטעמי דת' את המילה 'מצפון', הפותחת פתח גם לבנות לא דתיות.

אחרי ששמעו דעת גדולים, השואלים הגיעו למסקנה שאסור לבנות ללכת לצבא,

באיזו צורה שהיא, אסור בהחלט!

יצחק איזיק הלוי הרצוג, בן ציון מאיר חי עוזיאל – הרבנים הראשיים לישראל".

י"א באלול תשי"ב. החלטת מועצת הרבנות הראשית: כל בת דתית המצהירה על דתיותה, תהיה פטורה משירות צבאי (1343 ועיין 429-430).

כ"ז בתמוז תשי"ג. מועצת הרבנות הראשית הביעה את צערה, שחוק גיוס בנות לצבא עדיין קיים (1346, ועיין 606).

כ"ג בטבת תשי"ד. פניית הג"ר הרצוג למ"מ ראש הממשלה והבטחתו של המ"מ שבנות השירות הלאומי לא תגויסנה לצבא ולא תלבשנה מדים (1348).

כ' בטבת התשל"ח. הג"ר יוסף פסק: אסור לנשים לצאת ב"משמר האזרחי" עם גברים זרים (1442).

י' בטבת תשמ"ו. תשובת הגר"א שפירא והגר"מ אליהו והרבנות הראשית לשואלים: עוד מזמן הרב הרצוג והרב עוזיאל קיימת החלטת הרבנות הראשית שאסרה גיוס בנות לצבא בכל מסגרת שהיא, כולל מורות חיילות, והחלטה זו עומדת בתוקפה גם כיום ללא שינוי (1541).

אדר תשמ"ז. החלטת הרבנות הראשית האוסרת גיוס בנות לצבא, קיימת גם היום (1458).

ט' במרחשון תשנ"ב. הוראת הרבנות הראשית בדבר איסור גיוס בנות לצבא, כוללת גם מורות חיילות וגיוס לנח"ל (1477 ועיין 606).

שירות צבאי לבנות

הרב שלמה אבינר

שאלה: גיוס בנות דתיות לצבא כן או לא?
תשובה: לא. באופן גורף.

ש: מדוע? האם אינך סבור שבחורה דתיה יכולה לשרת מבלי להיפגע?
ת: דעתי אינה קובעת, הרי הרבנות הראשית לישראל סגרה באופן אטום את האפשרות. אני גם רואה שמדינת ישראל היא היחידה בעולם בה יש שירות צבאי חובה לבנות. קשה להעלות על הדעת שאנחנו היחידים על פני הכדור שמבנינים במלחמה.

ש: אין לדעתך תפקידים המתאימים לחיילות דתיות?
ת: הכרעה בנידון אינה יכולה להיות נקודתית לגבי תפקיד או חיילת, אלא מערכתית. באופן מערכתי זה דבר לא תקין. לכן הרבנות הראשית שאגב, כלל אינה צריכה את אישורי, צודקת בעניין זה.

ש: אז לדעתך יש לסגור את המכינה הקדם צבאית לבנות?
ת: לא. כיוון שבנות כן מתגייסות, בוודאי שצריך להכין אותן במידת האפשר ולכן ודאי שהמכינה מביאה להן ברכה. אין השקפה של הכל או כלום, אלא, אם יש מצב שאי אפשר לתקן לגמרי אבל אפשר לתקן חלקית, זה גם טוב. שו"ת הרשב"א ה'רלח.

ש: במידה ושאל אותך אדם, האם מותר לו ללמד שם מבחינה הלכתית, מה תאמר?
ת: היו כאלו. עם הקמת המכינה, היו רבנים ששאלו אותי אם הם יכולים ללמד שם, או עצם הלימוד שם מהווה מתן לגיטימציה לשירות צבאי של בנות. עניתי שהם יכולים ללמד והדבר אינו מהווה מתן לגיטימציה.

ופנו מעל דפי הגיליון לכל בת כדי שתצהיר והלוואי בתום לב, ובזה תועיל הן לה, הן למדינה (עלון 'חלוצים' מס' 3 תש"כ).

עוד אמר רבנו צבי יהודה כי: "בגיוס בנות יש חשש של נפילה רוחנית; יש אומרים שאי אפשר לעמוד בלי נפילה ויש אומרים שאפשר ושזה תלוי בבת, אך יש להבחין בין נפילה לנפילה, אבל באופן כללי יש נפילה".

אך מובן מאליו שגדרי נפילה בצניעות לא נקבעים על פי מה שבודים לעצמם בני אדם אלא על פי מה שקבע ריבונו של עולם וכן חז"ל, להם כתב רבנו שיש לבנות לפנות "לשירות לאומי בהתחשבות חרדת קודש של חז"ל כלפי מצבי הצניעות והפריצות, כפי המתואר והמסופר בסוף מסכת קידושין" (שיחות הרב צבי יהודה, איש ואשה 44. מובא בספר 'בת מלך').

לכן קבע רבנו: "מי שרוצה באמת לדעת, צריך לשאול את 'השופט אשר יהיה בימים ההם', הרבנים הראשיים, אשר כל הברורים האלה ידועים גם להם, ובנוסף לכך, יש להם סיעתא דשמיא בהחלטותיהם, על כן, יש לסמוך עליהם בכל דבר" (שם 43).

ואכן הרבנים הראשים לישראל בזמן קום המדינה, פסקו בשנת תשי"א: "גיוס נשים, במסגרת צבאית, באיזו צורה שהיא, אסורה בהחלט!"

ודאי שמלחמת מצוה היא מצוה גדולה שהרי מוסרים עליה את הנפש, אך גם צניעות היא מצוה גדולה, וכידוע אין עושים מצוה על ידי עברה. מצוה הבאה בעברה - היא בעצמה עברה. שירות לאומי - במקום מורשה על ידי רבנים - הוא מצוה גדולה בלי עברה. וגם אם הוא פחות מרגש, אין דבר, קורה הרבה שיצר הרע יותר מרגש מיצר הטוב, אך יצר הטוב הוא קדוש.

זאת ועוד, בת שאינה הולכת לצבא, מחזקת אותו, שהרי בזכות זאת ד' נמצא עמנו בצבא. "כי ד' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויבך לפניך והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריו" (דברים כג טו). זאת בחירתנו מי אנו רוצים בצבא: נשים או ריבונו של עולם.

לכן לא היו נשים לא בצבא של משה רבנו ולא בצבא של יהושע בן נון, לא של שאול ולא של דוד, לא של חשמונאים ולא של בר כוכבא.

בת יקרה! חזקי ואמצי! זכרי: "שירות לאומי" - כשר - הוא השירות הלאומי באמת.

שו"תים קצרים על גיוס בנות

הרב שלמה אבינר

גיוס בנות

ש: מה עמדת הרב בנושא גיוס בנות דתיות לצה"ל, כמובן דרך מסלולים מוגנים מהסוג שעמותת "אלומה" מובילה?

ת: התורה נגד גיוס בנות, וכך פסקה הרבנות הראשית לישראל לסתום לגמרי את השער שבנות לא תתגייסנה כלל לאף מסלול, כיוון שבאופן כללי אין הצניעות נשמרת בצבא. אגב, מדינת ישראל היא המדינה היחידה בעולם שבה יש שירות צבאי חובה לבנות.

אגודת "אלומה", שאני מעריך ומנסה לסייע לה, אינה נוקטת עמדה בנדון הזה, אלא לנוכח העובדה שממילא רבות הבנות המתגייסות, היא חשה אחריות כלפיהן לסייע להן, ולכוון אותן למסלולים הפחות גרועים, וזו גם דעתי בנדון.

גם אם איננו מסכימים עם גיוס בנות, אין זה מתיר לנו להפקיר אותן חס וחלילה, אלא יש ללוות אותן לפני הגיוס ובזמן הגיוס.

ש: אך ידוע שלמלחמות מצוה יוצאת כלה מחופתה. אם כן מדוע הרבנות הראשית אסרה על בנות להתגייס?

ת: כי זה לא צנוע. ועיין רדב"ז על הלכות מלכים לרמב"ם שכלה יוצאת כדי לספק מזון לבעלה (הלכות מלכים ז ד).

גיוס בנות ע"פ הרמב"ם

ש: כיצד הרבנות הראשית אוסרת גיוס בנות, הרי הרמב"ם כותב שבמלחמת מצוה גם אישה יוצאת למלחמה?

ת: גם הרבנים הראשים למדו רמב"ם לא פחות ממך, אך הם אומרים שערבוב גברים

ונשים כמו בצבא אינו צנוע, והוא אסור, עיין סוף גמרא קידושין (וכתב רדב"ז על הלכות מלכים לרמב"ם שכלה יוצאת כדי לספק מזון לבעלה. הלכות מלכים ז ד - מ"צ).

המתירים גיוס בנות

ש: איך יתכן שיש רבנים המתירים לבנות ללכת לצבא?

ת: הם בודדים במספר ואינם גדולי הדור, לכן אין הלכה כמותם. הרי הרבנות הראשית לישראל אוסרת.

גיוס בנות והחזו"א

ש: שמעתי שהחזון איש נתקצרו ימיו בגלל הגזרה של גיוס בנות. זה נכון?

ת: כן. הוא נלחם נגד זה בחירוף נפש (דברי שי"ח ד כח - מ"צ).

גיוס נשים בעיקרון

ש: האם מותר לאישה להתגייס לצבא במסגרת בה אין גברים, רק נשים?

ת: א. הרבנות הראשית אסרה באופן גורף. ב. אי אפשר להיות בטוח שצה"ל לא יכניס שינויים. ג. תרומה כזו לאומה, כגון חינוך, אפשר גם מחוץ לצבא.

הגר"ש גורן וגיוס בנות (א)

ש: למה אומרים שכל הפוסקים הגדולים אסרו גיוס בנות. הרי הרב גורן היה פוסק גדול והוא התיר, אז יש לפחות אחד שהתיר?

ת: לא נכון. שלח לי את הפסק שלו בו התיר.

הגר"ש גורן וגיוס בנות (ב)

ש: הרב כתב שאין שום תשובה הלכתית של הרב גורן להתיר גיוס בנות, אבל יש מכתב של מזכירו לבת אחת, בה השיב בשמו שמותר לה אם היא חזקה ותוכל להתמודד עם הקשיים מבחינת אורח חיים דתי.

תשובה בעניין גיוס בנות לצבא

הרב אילן ציפורי

שאלה:

האם יש ביטוי כלשהו לכוחות עשייה נשיים בצבא? ו/או האם יש לנשים תפקיד(ים) שמתאים להן בצבא? האם כל תרומתן יכולה להתבטא רק (בשירות לאומי) בבתי חולים או במוסדות לחינוך מיוחד? או האם אין הן אמורות כלל לצאת החוצה (כל כבודה בת מלך פנימה)? (כמו לפי הכרזת הרבנים על האיסור - מצ"ב). אשמח אם תוכל להתייחס גם לעובדה שנמנית בשופטי ישראל דבורה הנביאה שלא רק שפטה את ישראל (אמנם בחוץ מתחת לתומר), אך היא גם יצאה למלחמה עם ברק בן-אבינועם - ושהוא היה מוכן לצאת למלחמה אך ורק אם היא איתו (ועשרת אלפים האיש / חיילים).

וכן גם למבצע ("צבאי") של יעל אשת חבר הקיני בו היא לבדה הרגה את סיסרא. וכן אולי גם צריך לקחת בחשבון את מנהיגותה של אסתר המלכה ("לך כנוס את כל היהודים...") ולמבצעה המסוכן שהיה יכול לעלות בחייה ("וכאשר אבדתי אבדתי"). איך כל הנ"ל משקף כוחות עשייה נשיים?

תשובה:

א) שאלת הדיעבד: כאשר יש צורך של פיקוח נפש לאומה, גם נשים יוצאות למלחמה ("חתן מחדרו וכלה מחופתה") ואז אין כלל שאלה של יכולת, כי הרי בפיקוח נפש גם ירא ורך הלבב יוצא למלחמה, וכל ההיתר לשחרר אותו הוא במלחמת רשות (צריך לעיין בהלכה כדי לראות זאת). במצב כזה גם דבורה וגם יעל יוצאות למלחמה. השאלה היא תמיד האם היום זהו המצב במדינתנו הקדושה? האם אין אנו יכולים לנצח מלחמות בלי נשים האוחזות בנשק בפועל או התומכות במערכת מתוך המערכת? בזמן קום המדינה יתכן מאוד שזה היה המצב, אך בימינו נראה שהצבא עצמו סובר שאיננו זקוק לנשים בתוך הטנקים, בחיל רגלים וכו', והמניעים להכניס נשים אינם מתוך צורך אמיתי אלא מתוך רצון לתת "שוויון הזדמנויות".

נכון שישנם תפקידים אחרים (כגון תצפיתניות), בהם הצבא אומר שנשים מצליחות יותר מגברים. כאן זו באמת שאלה - האם ניתן להסתדר ללא נשים או שמא העדר הנשים מכניס את האומה למצב בו יש תוספת סכנת חיים. אם זהו המצב, אז ברור שיש עניין שתבואנה נשים למשימה זו, בתנאי כמובן שאין דבר זה כרוך בעברות של

ת: אדרבה, זו הוכחה הפוכה. שתי שורות של מזכיר אינן תשובה הלכתית, הכוללת הוכחה מתוך ליבון ובירור מקורות התורה. הגר"ש גורן לא פחד לומר דעתו, הוא כתב מאות תשובות במרחב עצום של נושאים מתוך גאונות גדולה, ויש ממנו כעשרים ספרים, ועל עניין זה יש רק שתי שורות של מזכיר...

הגר"ש גורן וגיוס בנות (א)

ש: מזכירו של הרב גורן כתב בשמו לשואלת אחת שבת חזקה שלא תיפגע רוחנית יכולה להתגייס, וכן הוא בעצמו כתב שעודד ביתו להתגייס. אז יש על מי לסמוך?

ת: א. עם כל גדלותו של הגר"ש גורן, הוא דעת יחיד והרבנות הראשית לישראל לדורותיה אסרה. ב. אין אלו תשובה הלכתיות אלא מעשה רב, וכידוע אין פוסקים ישירות על פי מעשה רב, כי איננו יודעים את הנסיבות ואת הנימוקים.

הגר"ש וגיוס בנות (ד)

ש: הרב כתב שהרב גורן לא כתב תשובה הלכתית להתיר גיוס בנות. אבל אני בצעירותי שאלתי אותו אם להתגייס לגרעין נחל דתי והוא אמר לי "הדבר אינו אסור"?

ת: זו לא תשובה הלכתית על פי מקורות, אלא מעשה רב, ואין פוסקים על פי מעשה רב, עיין בבא בתרא קל ב. אך למעשה, לא הגר"ש גורן קובע עם כל גדלותו, אלא הרבנות הראשית לישראל והיא אסרה לגמרי.

ש: מה הבעיה לפסוק על פי מעשה רב?

ת: לא יודעים את כל הנתונים והנימוקים (מעשה שהרב נסע ברכב והשיב לשיחת טלפון: "הכי טוב הוא מנהג עולי טורקיה" וחזר על כך כמה פעמים. אחד הנוסעים שאל אותו למה מנהג טורקיה הכי טוב. השיב הרב שהשואל אביו עולה מטורקיה ואמו תימניה וכך התרגל ועתה שואל מה הכי טוב... - מ"צ).

מה לאשה ולצבא?

הרב רפאל שנוור

מאז הקמת המדינה הביעו גדולי הדור עמדה נחרצת נגד גיוס בנות לצבא. על אף היחס החם להקמת מדינה יהודית וליסוד צבא ישראלי, יצאו כל גדולי ישראל בעמדה נחרצת כנגד היוזמה לגייס אליו את בנות ישראל¹.

כך למשל כותב רבה של ירושלים וממעריציו של מרן הגראי"ה קוק, הגאון רבי צבי פסח פראנק ארבע שנים אחרי הקמת המדינה (מובא בספרו של הגראי"ה ולדינברג הלכות מדינה ח"ב עמ' 12):

'והנה זה איזה שנים בשעה שראינו עין בעין כי רחם ד' עמו לשבור עול גוים מעל צוארנו, ויחד כולנו ראינו ושמחנו בישועתן של ישראל, רגשי גיל וחדוה נמלאו בכל חדרי לבנו, כי לא עלה על הדעת שגם השטן יבוא בתוכנו להטיל חובת גיוס על בנות ישראל דבר שלא היה כזאת בישראל מעולם אשר גם גויי הארצות בממלכות תבל עדיין לא פרצו גדרי הצניעות באופן גס כזה להרחיק בנות ישראל בזרוע מבית הוריהם אשר עיניהם רואות וכלות לחנכם ברוח התורה והמסורה.'

הפוסקים ציינו שני נימוקים עיקריים להתנגדותם:

- א. איסור 'לא ילבש'², כאשר ב'כלי גבר' כלול גם כלי נשק, וכן נפסק בשו"ע (יו"ד קפב,ה)³.
- ב. ענין הצניעות: 'כָּל כְּבוֹדָה בַּת מְלֶךְ פְּנִימָה' (תהילים מה,יד), ובלשון חז"ל (קידושין ב:)'דרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה'.

אמנם, יש קושיה מדברי המשנה בסוף סוטה (מד:): האומרת 'אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה', אך כבר יישבו אותה היטב גדולי

צניעות וכו'. אך גם כאן, העובדה שלא חסרות בנות שעושות זאת ממילא, כי לא נתעוררו לעניין הדתי, שוב מעמידה את הבחורה הדתייה במצב שאין בו פיקוח נפש (נידון בסעיף ב).

השאלה הנוספת היא בכל המקומות בהם הצבא אומר שהוא זקוק לנשים כדי לתחזק את המערכת - ממדריכות ועד פקידות. כאן התפקידים ניתנים להיעשות על ידי גברים, אך פשוט אין מספיק גברים, והדבר יחייב להוריד בנים ממערך הלחימה - ויפגע בתפקוד הצבא וכו'. אך יש להעיר כאן שנראה שהמדינה יכולה, אם היא תרצה, להגביר את האכיפה ולגייס את כל הגברים המשתמטים כדי למלא את השורות, אלא שהיא לא עושה זאת משום שיש לה נשים. ולכן במקרה זה לא ניתן לומר שהשירות של הבת הוא בגדר פיקוח נפש, שהרי ניתן אם רוצים למצוא בנים במקומן.

ב) שאלת הלכתחילה: בדור שלנו הנשים חשובות, וישנן בנות שפשוט רוצות לשרת בצבא, מצד האתגר או מצד האידיאלים לתרום למדינה. והיות שהמערכת כולה היא מערכת של פיקוח נפש לכאורה היה מקום להתיר, אך ישנן בעיות הלכתיות-מוסריות, בעיקר בעיות של צניעות של המערכת עצמה וגם בעיות של צניעות (אף יותר חמורות) מצד החיילים והחיילות המשרתים בצבא. והנקודה המרכזית היא שהבת שנכנסת למערכת נמצאת תחת מרות חמורה, מבלי יכולת להחליט באופן עצמאי לצאת ממנה. כך למשל אם בחורה שובצה להיות מזכירה של מפקד שאינו מתנהג בצניעות כלפיה (אע"פ שאינו עובר על חוק ההטרדה המינית - הרי ברור שיש גם בזה תחום אפור), או שמסביבה יש איריה של קלות ראש מצד החיילים, היא איננה יכולה לעזוב מרצונה. וזהו דבר חמור שאינו קיים בשורות הלאומי, באותן הנסיבות. ולכן לכתחילה, משום שהתרבות הישראלית בכלל והמערכת הצבאית בפרט אינן מתאימות או ערוכות לקלוט בנות דתיות, וגם החוק פותר אותן משרות צבאי, אין צריכות להכניס את עצמן למערכת הזאת. בנות דתיות יכולות להתנדב בשירות הלאומי ולתרום שם רבות למדינה.

ג) יש להעיר גם שבכל הדוגמאות שהבאת במכתבך, מדובר בנשים בודדות, נשים מיוחדות מאוד, יוצאות דופן, ובמקרים מיוחדים מאוד, ואין לנו ביהדות מקור להנחיה כללית וגורפת של כניסת נשים לתפקידים צבאיים.

לסיכום: לכתחילה בת ישראל לא צריכה להתנדב לצבא, אלא אם יוכח שהיא נצרכת ברמה של פיקוח נפש (דבר שכנראה לא קיים כיום). יש לבנות הרבה דרכים לתרום לאומה הישראלית, כגון בשירות הלאומי.

1 עי' הערת עורך מס' 1 בתחומין כ"ט עמ' 462 שמביא את דעתם הברורה בשל הרבנים הראשיים לישראל לדורותיהם בנושא. וכ"כ הגר"א ליכטנשטיין (במאמרו 'זאת תורת ההסדר', תחומין ח"ז סעיף יד) שהוא מתנגד בתוקף לגיוס בנות לצה"ל.

2 'לא יִהְיֶה כְּלִי גִבֹר עַל אִשָּׁה וְלֹא יִלְבֹּשׂ גִּבֹר שְׂמֵלַת אִשָּׁה כִּי תוֹעֲבֵת ה' אֶלֶּהִיךָ כָּל עֲשֵׂה אֵלֶּה' (דברים כב,ה)

3 ועי' בהרחבה בהלכות מדינה לגראי"ה ולדינברג (ח"ב ג,א), שהרחיב במקורות לאיסור זה.

הדורות⁴ מתוך הנחה פשוטה שאין בכחה של משנה אחת ועוד שאינה חד משמעית, לסתור יסוד חד משמעי של איסור 'לא ילבש' ויסוד הצניעות של בת ישראל. על אף דברים פשוטים אלו, קמו בשנים האחרונות תלמידים צעירים שלא שימשו כל צרכם וניסו לערער את הבנין האיתן ע"י טענות קלושות. גם אם ימצאו איזה תלמיד חכם גדול שמצדד בטענותיהם, פשוט הדבר שהלכה כרבים ובפרט כאשר הם מהווים רוב מנין ורוב בנין של גדולי ישראל.

והנה מעיקר הדין, אחרי אמירתם הברורה של גדולי הפוסקים אין צורך להשיב על דברי המערערים. אעפ"כ, הואיל והקול המערער אינו פוסק, יתכן ויש צורך להשיב עליו מכיוון אחר. המתבונן בדברי המערערים יראה שהבעיה לא נמצאת בזירה ההלכתית כי אם ביכולת להתבונן במבט עמוק ומקיף יותר ביסוד הנימוק של הצניעות⁵ כפי שהתבוננו בו גדולי הדור.

המערערים טוענים שכיום ישנן מסגרות שמאפשרות לבת ישראל לשמור על צניעות במסגרת השירות הצבאי, וחלקם מודים ברמיזא שהדבר אמנם לא קל אך הם סומכים על החוסן הנפשי של בנות ישראל שידעו לעמוד באתגרים הרחוניים שמציב הצבא.

טענה זו קלושה היא מאד, לו רק בשל העובדה שהיא מתאימה לכל היותר כהוראה ליחיד. מנהיגי העדה הממונים על כלל הציבור לדורותיו אינם רשאים להורות הוראה שכזו שעלולה להפיל חללים רבים.

אך ישנו ענין נוסף מאחורי הנימוק של צניעות בת ישראל ולפיו אפילו לבנות יחידות אין מקום בכלל לשירות בצבא, ונתבונן בו דרך יסוד שמצאנו באחת המלחמות הראשונות של האומה הישראלית.

חטא המואבים

בפרשת כי תצא (כג,ד-ה) מזהירה התורה: 'לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם. **על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים**

4 ע"ש בהלכות מדינה סק"ה ואילך ועוד רבים מהאחרונים ואכ"מ.

5 ביחס לטיעון של איסור 'לא ילבש' קל להתגבר עליו אם דואגים שהבנות ישרתו בתפקידים עורפיים כדוגמת מורות חיילות וכד' אשר אינם דורשים נשיאה של נשק, לכן, הטיעון העיקרי שנותן הוא טיעון הצניעות.

בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך'. ונשאלת השאלה היכן מצינו שעמון ומואב לא קדמו אותנו בלחם ומים?

אדרבה, בפרשת חוקת מסופר על סיחון ואדום שלא הסכימו שנעבור בארצם, ובתחילת ספר דברים (ב,כו-כט) משחזר משה את המאורע הזה ומספר: 'ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום לאמר. אעברה בארץ... אכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי רק אעברה ברגלי. כאשר עשו לי בני עשו הישבים בשעיר **המואבים הישבים בער** עד אשר אעבר את הירדן אל הארץ אשר ה' אלהינו נתן לנו'.
א"כ מסופר שדוקא מואב כן קדמו אותנו בלחם ומים (בניגוד לסיחון שסרב)?

והנה בפרק הערל ביבמות (עו-עז) דנה הגמרא במקור לדרשה המפורסמת 'עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית', שקשה לכאורה כי באותה מידה ניתן לדרוש 'ממזר ולא ממזרת' או 'מצרי ולא מצרית'? ועונה הגמ':
'שאני הכא, דמפרש טעמא דקרא: על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, דרכו של איש לקדם, ולא דרכה של אשה לקדם'.
ואולם עדיין קשה: 'היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים, ונשים לקראת נשים'? ועונה הגמ' שני תירוצים:
'הכא תרגמו: כל כבודה בת מלך פנימה.
במערבא אמרי, ואיתימא ר' יצחק, אמר קרא: ויאמרו אליו איה שרה אשתך וגו'.

משמע מדברי הגמ' שבנות מואב ועמון היו כה צנועות עד שברור שנשותיהם לא יצאו לקבל את ישראל במים ולחם. והדבר הזה תמוה שהרי בסוף פרשת בלק מסופר על פריצותן של בנות מואב ועל שהחטיאו את ישראל בשיטים?

וכך מתאר זאת המדרש בהרחבה (במ"ר כ,ג):

'עשו להם קלעים והושיבו בהם זונות ובידיהן כל כלי חמדה והיתה זקנה יושבת מבחוץ ומשמרת לילדה שהיתה לפנין מן החנות, כשישראל עוברין ליטול חפץ בשוק זקנה אומרת לו בחור אי אתה רוצה כלי פשתן שבא מבית שאן והיתה מראה לו ואומרת

6 ובאמת כבר עמדו על כך המפרשים במקום - עי' ברשב"ם (דברים ב,כט) שמחלק בין 'המואבים הישבים בער' עליהם מדבר כאן משה שבאמת כן קדמו אותם במים, לעומת המואבים האחרים שלא קדמו אותם.

לו הכנס לפנים ותראה חפצים נאים, הזקנה אומרת לו ביותר וילדה בפחות, מכאן ואילך אומרת לו ילדה הרי אתה כבן בית שב בָּרור לעצמך, וצרצור יין מונח אצלה ועדיין לא נאסר יין של גוים. נערה יוצאה מקושטת ומבוסמת ומפתה אותו ואומרת לו למה אנו אוהבין אתכם ואתם שונאין אותנו? טול לך כלי זה חינם, הלא כולנו בני איש אחד בני תרח אבי אברהם, אין אתם רוצים לאכול מזבחתינו ומבשולינו, הרי לנו עגלים ותרגולים שחטו כמצותכם ואכלו, מיד משקהו היין ובוער בו, השטן היה נשטה אחריה שנא' (הושע ד) זנות ויין ותירוש יקח לב'.

וכבר עמד על קושיא זו המהרש"ל במקום וכך הוא כותב:

'אין הפשט שבנות מואב ועמון לא היו יוצאות, שהרי דרכן ליצא מן הבית אפילו לזנות וחלילה לומר עליהם כל כבודה וגו'?

ועוד מאי מעליותא דשרה אמנו וק"ל,

אלא ה"ק מה שלא קדמו לנשים היינו **משום שבנות ישראל לא היו יוצאות כלל מן אהליהן**, ודרך לקדם על המיצר של חיל וק"ל

מבואר בדבריו שבאמת הצו של 'כל כבודה בת מלך פנימה' אינו מתיחס לבנות מואב, אלא אדרבה - בנות מואב היו ההיפך מכך. אלא צו זה שייך בדוקא לבנות ישראל, אלא שכתוצאה מהעובדה שבנות ישראל היו אמונות על צו זה, ממילא מוכרח שגם כלפי בנות מואב לא היתה טענה על שלא קדמו 'נשים לקראת נשים' בלחם ומים.

כל כבודה בת מלך פנימה

והנראה שיסוד גדול מונח בדברי המהרש"ל. 'כל כבודה בת מלך פנימה' אינו ציווי בעלמא. זהו תיאור מצב יסודי של צניעות בת מלך היא בת ישראל, ובנקודה זו תהום פעורה בין בנות ישראל הצנועות ובין בנות מואב ועמון. ואם נמשיך את דבריו - נוכל לעמוד על עומק התהום ע"י מבט מדוקדק יותר בהתנהלות של בנות מואב.

במדרש הנ"ל למדנו על האופן הנבזי שבו פעלו בנות מואב. באמירות של בנות מואב שבאו לפתות את ישראל מופיעים ביטויים שקולעים ישירות לרגש הלאומי: 'אי אתה רוצה כלי פשתן שבא מבית שאן... הרי אתה כבן בית... אנו אוהבין אתכם...

7 פירוש 'מיצר' הוא גבול, דרך לקדם אויב שמיצר ומתקרב לגבול ע"י גברים ולא ע"י נשים.

כלנו בני איש אחד בני תרח אבי אברהם' - הבנות מציעות בגדים מארץ הקודש (מבית שאן), הן מדגישות שנרגיש בא"י כמו בבית, הן מוסיפות ביטויים של אהבה ואחוה, ואף מגבות אותם בעובדות היסטוריות שבאמת כולנו בני איש אחד אנחנו.

באמירות הללו יש סכנה אדירה, משום שתנאי הכרחי לכל חייל היוצא למלחמה הוא שיכיר בהכרה ברורה מהן המטרות של המלחמה ויהיה דבק במשימה עד שתושלם - 'ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם' (תהילים יח, לח). וזו למעשה הסיבה לציווי התורה שלפני היציאה למלחמה הכהן המשיח נושא דברים בפני כל העם ואומר להם (דברים כג, ד) 'שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, כי ה' אלהיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם'. האמירות הללו באות לחזק את החיילים וליצור בהם שכנוע עמוק בצדקת המלחמה ובצדקת הדרך בכלל.

ובהמשך לזה מביא הרמב"ם בהל' מלכים (ז, טו) אזהרה חמורה כמה חשוב שלחייל לא תכנס ולו טיפה אחת של פקפוק בצדקת הדרך:

'ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה **וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה**... וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל' וכו'.

מה שעשו המואבים כשהזנו את בנותיהם הוא ההיפך מכך. בנות מואב אמנם לא קדמו את נשות ישראל בלחם ומים ('נשים לנשים') כפי ששאלה הגמ' משום שבאמת בנות ישראל היו מחוץ למעגל המלחמה. וכל כך למה - משום הצו של 'כל כבודה בת מלך פנימה'. ועל עומק המשמעות של הצו הזה אנו לומדים 'כיתרון האור מן החושך' ממה שעשו בנות מואב שהן כאמור בדברי המהרש"ל ההיפך מצו זה. בנות מואב באו עם כל הרגש הנשי המחליש והמרפה את השכל הצרוף המכיר בצדקת הדרך, במטרה לקעקע את הבסיס האידיאולוגי שבשמו נלחמו ישראל במואב. וזו הסכנה הגדולה ביותר ליוצא למלחמה.

לכן הורה לנו רבש"ע 'כל כבודה בת מלך פנימה' ופירשו חכמים (קידושין ב:) 'דרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה'. אין זו דרכה של אשה לא

ובלי תיקון בתחום הזה אי אפשר לצאת למלחמה. לכן מקדימה התורה ציווי לאַיֵב ולתעב ולבסס שוב את ההכרה שמואב ומדין הם אויב מר שחובה להשמיד אותם. ולכן יש הפסקה בין הציווי ובין המלחמה בפועל כי הפעולה הזו א"א לבצע בחטף. דרוש תהליך פנימי של תשובה (כדברי האור החיים שם בהמשך דבריו) בו יחזירו את ההכרה הברורה באמיתת דרכנו ורק אחריה יש מקום לצאת למלחמה בפועל כנגדם.

כך מתקנים את הזוהמה של מואב בישראל שבוצעה ע"י נשים הנמצאות מאה ושמונים מעלות להיפך מבנות ישראל הצנועות האמונות על הצו של 'כל כבודה בת מלך פנימה'.

מכאן ברור עד כמה אין מקומה של אשה לא במלחמה ולא בצבא, כי כל הימצאותה שם עלולה לשבש ולפגוע אנושות בכלי המלחמה.

רק משום האיסור של 'לא ילבש' ולא רק משום שגופנית היא חלשה יותר. זו לא דרכה משום שכל הדרך של המלחמה היא דרך שכלית הדורשת נחישות והכרה צרופה במטרות המלחמה. המלחמה והשירות הצבאי בכלל דורשים קשיחות וחספוס שלא קיים אצל האשה. אדרבה, כאשר נכנס הרגש הנשי למערכת הצבא הדבר יכול לסכן ממש את חוסן החיילים ועלול לגרום לאבידות רבות בישראל כפי שראינו אצל בנות מואב בשיטים.

התיקון

ובאמת, אחרי המפלה הגדולה בשיטים דרוש תיקון יסודי להשפעה של בנות מואב. והתיקון הזה נעשה באופן ייחודי התואם את סוג הנזק שנעשה.

בתחילת פרשת פינחס, מיד אחרי המעשה של זמרי בן סלוא מצווה התורה (כה,יז): 'צרור את המדינים והכיתם אותם'. וציווי זה דורש ביאור כי לכאורה אין בו שום הוראה הלכה למעשה? אדרבה המלחמה בפועל נגד מדין מתנהלת רק בפרשת מטות (בפ' לא) ובינתיים יש שורה ארוכה של נושאים אחרים (מפקד י"ב השבטים הנכנסים לארץ, מצות חלוקת הארץ 'לאלה', מפקד שבט לוי, המעשה בבנות צלפחד, הכנת משה רבנו לפטירתו והעמדת יהושע תחתיו, פרשת קרבנות המועדים, פרשת הנדרים), וא"כ מה הצורך בציווי הזה כעת?

ובביאור הציווי של 'צרור' פירש רש"י 'עליכם לאייב אותם'. ובאור החיים הוסיף עוד: 'הכוונה בזה להקדים לשנוא המחטיאים גם להתעיב הערב והטוב הבא מהם לאבד כל עץ נחמד וכל מעיין מתוק וכל טוב הבא מהם על אשר גרמו להם עשות רע, והוא על דרך אומרו (תהלים קלט) הלא משנאיך ה' אשנא פירוש משנאיך כאלו אמר משנאיך שגורמים לשנאת בָּחור בטוב כדרך שדרשו ז"ל (שבת קיד): בפסוק כל משנאי אהבו מות אל תקרא וכו', ובאמצעות מחשבה זו תהיה מתרחקת תאות העבירה מהם ותהיה להם לזרה כי על העבר שונאים הסובב ויולד בהם טבע אלהי, ומדה זו מדה סגוליית היא לחפץ בחיים' וכו'.

וציווי זה הוא פלא לאור העובדה שבתורה מסופר על הרבה מלחמות ובאף אחת מהן לא מצינו ציווי כזה?

אמנם לפי מה שהתבאר הדבר מובן. המלחמה מול מדין ומואב באה אחרי מה שהחטיאו את ישראל בבנותיהם. ועיקר החטא הזה פגע בתודעה של רוח ישראל.

חיוב נשים במצות זכור

על פי שיעור של הרב דוד כהן

הקדמה:

ספר החינוך סובר שנשים פטורות ממצוות זכירת עמלק. סברתו היא שנשים פטורות ממלחמת מצוה ולכן יהיו פטורות גם מהזכירה שנובעת מחיוב מחיית עמלק שנעשה במלחמה. על דבריו הקשו האחרונים שתי קושיות:

א. מדוע סובר ספר החינוך שיש קשר בין מצוות מחיית עמלק למצוות הזכירה?

ב. מניין למד שנשים פטורות ממלחמת מצוה?

יש לזכור שמצוות זכירת עמלק אינה מצוות עשה שהזמן גרמה משום שחיוב הקריאה לפני פורים הוא רק תקנה מדרבנן, אבל החיוב עצמו הוא כל השנה. אנו נתמקד בקושיה השנייה.

א. נשיאת נשק בידי אישה

אפשר להתייחס אל השאלה השנייה בדרך עקיפה: אם לנשים אסור לשאת נשק מובן שהתורה לא חייבה אותן במלחמה, אך אם התורה התירה להן, מדוע לא לחייבן גם בלחימה?

הגמרא במסכת נזיר דף נט. אומרת כך: "איכא דאמרי אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן המעביר בית השחי ובית הערוה לוקה משום (דברים כב-ה) לא ילבש גבר שמלת אשה מיתבי העברת שיער אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים? הוא דאמר כי האי תנא דתניא המעביר בית השחי ובית הערוה הרי זה עובר משום לא ילבש גבר שמלת אשה ותנא קמא האי לא ילבש גבר מאי דריש ביה מיבעי ליה לכדתניא (דברים כב-ה) לא יהיה כלי גבר על אשה מאי תלמוד לומר אם שלא ילבש איש שמלת אשה ואשה שמלת איש הרי כבר נאמר תועבה היא ואין כאן תועבה אלא שלא ילבש איש שמלת אשה וישב בין הנשים ואשה שמלת איש ותשב בין האנשים רבי אליעזר בן יעקב אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה תלמוד לומר לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אישה שלא יתקן איש בתיקוני אישה".

מגמרא זו משמע שיש מחלוקת תנאים האם יש איסור דאורייתא בלבישת שמלת אישה או לא. על פי תנא קמא האיסור מהתורה הוא רק כשיש תועבה, היינו להתחפש

לאישה ולשבת בין הנשים (שכך לא יזהו אותו ויגיע לידי ייחוד - עפ"י רש"י), ואילו האיסור ללבוש באופן סתמי בגד אישה הוא מדרבנן. לעומת זאת, רבי אליעזר בן יעקב סובר שיש איסור מהתורה על הלבשה עצמה ומרחיב את האיסור לנשים גם לנשיאת כלי נשק.

על כך אומר רש"י: "תלמוד לומר לא יהיה כלי גבר על אישה: זה שמצינו ביעל אשת חבר הקיני שלא הרגתו לסיסרא בכלי זיין אלא כמו שנאמר ידה ליתד תשלחנה", ומעיר על דברי רש"י אלו רבי עקיבא איגר בגיליון הש"ס: "רש"י ד"ה ת"ל לא יהיה כו' ידה ליתד תשלחנה. וכן הוא בתרגום שם. וכן הוא בילקוט שופטים סימן נו".

כלומר, רש"י מביא ראיה מיעל שהרגה את סיסרא דווקא ביתד, ורבי עקיבא איגר אומר שמקורו של רש"י הוא בתרגום של הפסוק.

לכאורה השאלה של נשיאת נשק תלויה במחלוקת ת"ק וראב"י, ואם הלכה כת"ק, יהיה איסור דרבנן רק במקום שאין מצוה בנשיאת הנשק, אך כשיש מצוה (כגון מלחמת מצוה או מחיית עמלק) אז האיסור מדרבנן יעקר (אלא אם כן חכמים ישתמשו בכלים מיוחדים כמו שב ואל תעשה עדיף וכו', אך לא מצאנו בסוגיה הזאת מי שאומר כך).

לכן, השאלה היא כמי הלכה. אמנם בדרך כלל מקובל לומר שרבי אליעזר בן יעקב משנתו "קב ונקי" והלכה כמותו, אך מקרה זה מורכב יותר, כיוון שיש כאן 'איכא דאמרי' בדעת רבי יוחנן, ובנוסף גם חלקו בזה האמוראים⁸. על כן, יוכרע הדבר על פי פסקי הראשונים.

ברי"ף (מסכת מכות ד.ד): "אמר רב חייא בר אבא א"ר יוחנן המעביר בית השחי ובית הערוה הרי זה לוקה מאי לוקה מכת מרדות מדרבנן". אמנם הרי"ף לא נכנס למחלוקת ת"ק וראב"י, אבל הוא פסק שהעברת שיער בית השחי היא דרבנן, וכך פסק גם הרא"ש (מכות פ"ג סי' ד) ע"פ ה"ב. בפשטות הגמרא כרכה את זה במחלוקת הנ"ל, ולכן נראה שהם פסקו להלכה דווקא כת"ק.

לעומתם, ההגהות מיימוניות (הלכות עבודה זרה יב ו) כותב: "כת"ק דראב"י אבל רא"מ כתב דקיי"ל כראב"י דאמר לוקה כדאמר ר' יוחנן ומוקמינן ליה דקאי כראב"י כלומר הפסוק נדרש כפשוטו, כתרגומו של אונקלוס אבל ת"ק לא מפרש קרא אלא

8 כלומר, ללישנא קמא בדעת רבי יוחנן האיסור מדרבנן כת"ק ולא כראב"י, אע"פ שהלכה בדרך כלל כראב"י, ונחלקו הראשונים האם יש לפסוק כלישנא קמא או כלישנא בתרא (ע' כללי הקרבן נתנאל על הרא"ש תחילת מסכת שבת אות א'). כמו כן, קיימת מחלוקת האם גם בברייתא קיים הכלל שהלכה כראב"י או רק במשנה.

איסור והיתר סימן עד [צד]: "משמע מרש"י דאפילו אינה לובשת הכלי זיין אלא שאוחזת בידה אסור משום כלי גבר דומיא דיעל וכן הוא בילקוט שופטים סימן נ"ו וזה לשונו: ידה ליתד וכו' מפני מה לא הרגתו בכלי זיין לקיים מה שנאמר לא יהיה כלי גבר וכו' עד כאן לשונו. ואמנם הרמב"ם בפרק יב מהלכות עבודת כוכבים כתב לא תעדה אשה עדי האיש, כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיוצא בו או שתגלח ראשה כאיש, ולא יעדה איש עדי אשה, כגון שילבש בגדי צבעונין וחלי זהב במקום שאין לובשין אותם הכלים ואין משימין החלי אלא נשים והכל כמנהג המדינה. איש שעדה עדי אשה ואשה שעדתה עדי איש לוקה עד כאן לשונו. מלשון זה משמע דדוקא דרך לבישה אסור דאם לא כן למה כתב שתשים מצנפת וכו' הוה ליה לכתוב דאפילו ליקח כלי זיין בידה אסור וכן כתב החינוך סימן תקמ"ב וזה לשונו: ואשה העוברת על זה ולבשה המלבושים המיוחדים לאנשים לבד חייבת מלקות עד כאן לשונו".

אמנם רש"י כתב במפורש שכוונתו לכל נשק, אך הרמב"ם שינה את לשון הגמרא וכתב שזה דווקא בשריון, ונראה שסברתו היא שצריך נשק בדרך מלבוש. אמנם יש אחרון שדן לגבי חרב האם היא נחשבת דרך מלבוש, וערוך השולחן פסק לגבי הלכות שבת שחרב לחייל¹¹ היא תכשיט (הרב גורן הסתמך עליו להלכה), אך יש כלי נשק שברור שאינם תכשיט, כמו אקדח למשל.

ב. חיוב נשים במלחמת מצוה

אף אם נפסוק להלכה כראב"י ולא נקבל את חידושו של החכמת אדם, עדיין ייתכן שבמלחמת מצווה נשים יהיו חייבות¹². אמנם הגמרא בקידושין ויבמות אומרת שאין דרכן של נשים לעשות מלחמה, אך אפשר לומר שגמרות אלו אינן הלכתיות ואינן מדברות מצד החיוב, אלא מצד המנהג המקובל.

וכך מובא בתשובות הגאונים ס' קכ: "כתב רבנו סעדיה גאון ז"ל שלשים מצות הן

שלא ילבש איש לשבת בין הנשים ולא אישה לשבת בין האנשים לניאוף". אם כן, ההגהות מיימוניות והר"א ממיץ פוסקים כראב"י, וכן הסמ"ג.

כשנתבונן ברמב"ם לכאורה נמצא סתירה בדבריו. בהלכות עבודה זרה (יב ט-י) כותב הרמב"ם: "ט. העֶבְרַת הַיֵּשָׁר מִשְׁאָר הַגּוֹף כְּגוֹן בֵּית הַשְּׂחִי וּבֵית הָעֶרְוָה אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים וְהַמְעַבְרִירוֹ מִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מְרָדוֹת.

י. לֹא תַעֲדָה אִשָּׁה עַדִּי הָאִישׁ כְּגוֹן שְׂתֵשִׁים בְּרֵאשָׁה מְצַנֶּפֶת אוֹ כוֹבֵעַ אוֹ תִלְבָּשׁ שְׂרָיוֹן וְכִיּוֹצֵא בוֹ אוֹ שְׂתַגְלַח רֵאשָׁה כְּאִישׁ... אִישׁ שֶׁעֲדָה עַדִּי אִשָּׁה וְאִשָּׁה שֶׁעֲדָתָה עַדִּי אִישׁ לֹקֵין".

לכאורה, שתי ההלכות סותרות זו את זו, שהרי בהלכה הראשונה מפורש שמעביר שיער בית השחי זה דרבנן, ועל פי זה לא היה צריך הרמב"ם לפסוק בהלכה השנייה כראב"י, שיש איסור לאישה לשאת נשק מדאורייתא. מתוך הכסף משנה שם: "לא תעדה אשה וכו'... ופסק רבינו כראב"י שמשנתו קב ונקי וכן תירגם אונקלוס לא היה תיקון דגבר וכו' ולא הצריך שישב איש בין הנשים או האישה בין האנשים. ואף על פי שכתב רבינו שהעברת שער בית השחי ובית הערוה לאיש אינו אלא מד"ס כתב שתגלחת ראש האישה כאיש הוי עדי האיש וכתב שאם עדתה האישה עדי האיש לוקה. ונראה שטעמו מפני שתגלחת ראש אשה כאיש הוי דבר הניכר טובא ודמי ללובשת מלבוש האיש משא"כ בבית השחי ובבית הערוה שהם במקום מכוסה".

כאן, ובית אריכות בבית יוסף, מיישב מרן את הסתירה הזו ברמב"ם ואומר שהשוואה של הגמרא אינה מוחלטת, וניתן לחלק בין גילוח לנשיאת נשק¹⁰ (שגילוח הוא נסתר ולכן רק דרבנן אך נשק הוא גלוי ולכן יש איסור דאורייתא), ולכן פסק הרמב"ם את הלישנא קמא לגבי גילוח, אבל במחלוקת ת"ק וראב"י פסק כראב"י. את דבריו אלו ניתן לומר גם ברי"ף וברא"ש (שהרי כתבו רק לגבי גילוח כמו שהזכרנו) אך זה דחוק (ברמב"ם אין ברירה אלא להסביר כך, אבל פשט הגמ' לא כך).

רבי אברהם מן ההר במסכת נזיר כתב שיש פוסקים לא כראב"י, וברור מלשונו שזה הרי"ף והרא"ש, אך מ"מ השו"ע פסק כרמב"ם והלכה למעשה כשו"ע.

נשק דרך מלבוש

יש מקום לדון בדיוק נוסף שעולה מדברי הרמב"ם ואותו מביא החכמת אדם (שער

11 בניגוד לאדם רגיל.

12 או מצד הכלל של עשה (מצוות מלחמה) דוחה לא תעשה (לא יהיה כלי גבר וכו'), או מפני שמלכתחילה הלאו לא נאמר בהקשר כזה, כי אמנם מצד אחד מלחמה וכיבוש שייכים לגברים וכדברינו לקמן, אך מאידך, במציאות מלחמתית צריך את כולם וכולם צריכים לאחוז בנשק, הרי שנשיאת נשק בהקשר כזה אינה בהכרח גדר 'כלי גבר'.

9 בעל "ספר היראים".

10 בבית יוסף הטעם הוא שאם זה גלוי אז זה בגדר 'תועבה' כסיפא דקרא, וכהנחת ת"ק[ע"ב].

שהאנשים חייבים והנשים פטורות ולא פירש אותן. והרב ר' יצחק בן גיאת כתב פירושן ואלו הן. מילה. והראיה. ויוצא צבא כל זכר וכו'. כלומר, אחת משלושים המצוות שנשים אינן חייבות בהן היא מצוות מלחמה. אמנם ההוכחה כאן היא מהפסוק "כל זכר", שבפשט הוא מתאר מציאות ולא הלכה, אך לפיו אפשר להבין שנשים בתורה לא יצאו לשום מלחמה ומכאן שלא חייבות כלל. אם כן, יש לנו ראיה מהגאונים שנשים פטורות ממלחמת מצווה¹³.

לעומתם, מהמשנה במסכת סוטה מד: משמע שנשים חייבות במלחמת מצווה: "במה דברים אמורים במלחמות מצוה אבל במלחמות חובה הכל יוצאין אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה", והרמב"ם פוסק משנה זו להלכה (הלכות מלכים ז ד): "בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים שְׂמַחְזִירִין אֲנָשִׁים אֵלּוּ מְעוֹכְכֵי הַמְּלַחְמָה בְּמַלְחַמַת הָרְשׁוּת. אֲבָל בְּמַלְחַמַת מִצְוָה הַכֹּל יוֹצְאִין וְאֵפְלוּ חֲתָן מִחֲדָרוֹ וְכֹלָה מִחֻפָּתָה".

על פסק הרמב"ם מקשה הרדב"ז: "בד"א שמחזירין וכו'. משנה כלשון רבינו אלא דקשה וכי דרך הנשים לעשות מלחמה דקתני וכלה מחופתה והא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה". כלומר, הרדב"ז מסביר את קושייתו מהצד ההלכתי של צניעות ולא מצד 'וכבשוה' ('דרכו של איש לכבש'), ששם זה יותר תיאור מציאות. הפסוק 'כל כבודה' הוא הלכתי וממנו לומדים להלכות צניעות גם במקומות אחרים. ומביא הרדב"ז שני תירוצים על כך: "וי"ל דה"ק כיון דחתן יוצא מחדרו כלה יוצאה מחופתה שאינה נוהגת ימי חופה ואפשר דבמלחמת מצווה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן וכן המנהג היום בערביות". בתירוץ הראשון הרדב"ז נדחק בלשון ואומר שכלל אין חיוב לנשים במלחמת מצווה, אלא רק שעל ידי שהחתן יוצא אז גם לכלה אין ימי משתה, ועל פי התירוץ השני, נשים חייבות במלחמת מצווה באופן שלא פוגע ב'כל כבודה', כיוון שהן מביאות מים ומזון רק לבעליהן. היה מקום להקשות על הרדב"ז שזה רק הכשר מצווה, אך הוא יכול לתרץ שיש שני סוגים של הכשר מצווה – הכשר שאינו חלק מהמצווה עצמה והכשר שהוא חלק מהמצווה, וכאן יאמר שזה ממש חלק מהמצווה.

האם מתוך לשונות אלו של הרמב"ם ניתן להכריע אם נשים חייבות או פטורות? כך כותב הוא עצמו בספר המצוות (שורש יד): "ובעת זכרי גם כן המצוות אשר לא יתחייבו לנשים עשה ולא תעשה אומר וזאת אין הנשים חייבות בהם, וידוע שאין הנשים דנות ולא מעידות ולא מקריבות קרבן בידיהן ולא נלחמות במלחמת הרשות". בתחילת

13 אמנם רס"ג עצמו לא פרט אבל גם הר"י בן גיאת הוא גאון.

ספר המצוות מסביר הרמב"ם שיפרט איזה מצוות נשים חייבות בכל מקום, חוץ ממקומות שברור שאינן חייבות, ואחת מהם היא מלחמת רשות. אך מה עם מלחמת מצווה? לכאורה מובן מכאן שבמלחמת רשות האישה פטורה, אבל במלחמת מצווה חייבת, ועפ"ז התירוץ הראשון של הרדב"ז מאוד דחוק והתירוץ השני יותר מובן.

אך בפירוש המשניות נראה שמפרש להפך. מסכת קידושין א ז: "וכבר ידעת שכלל הוא אצלנו אין למדים מן הכללות, ואמרו כל רוצה לומר על הרוב, אבל מצות עשה שהנשים חייבות ומה שאינן חייבות בכל הקפן אין להן כלל אלא נמסרים על פה והם דברים מקובלים, הלא ידעת שאכילת מצה ליל פסח, ושמחה במועדים, והקהל, ותפלה, ומקרא מגלה, ונר חנוכה, ונר שבת, וקדוש היום, כל אלו מצוות עשה שהזמן גרמה וכל אחת מהן חיובה לנשים כחיובה לאנשים. וכך גם מצות פריה ורביה, ותלמוד תורה, ופדיון הבן, **ומלחמת עמלק**, כל אחת מהן מצוות עשה שלא הזמן גרמה **ואין הנשים חייבות בהן**, אלא כולן קבלה כמו שביארנו".

הרמב"ם מביא רשימה של מצוות שהן יוצאות מן הכלל. הכלל הוא שרק מצוות עשה שהזמן גרמה נשים פטורות מהן, ויש יוצאים מן הכלל, ואחת מהן היא מלחמת עמלק (שאינן הזמן גרמה ונשים פטורות). נראה שאין סברא לחלק בין מלחמת עמלק למלחמת מצווה, ושהרמב"ם אמר דווקא מלחמת עמלק כי זה האופן היחיד שעדיין מצוי (הרמב"ם מונה שלוש סיבות למלחמת מצווה: עזרת ישראל, שזה פיקוח נפש ולכן אולי נשים יהיו חייבות מדין זה ולא מדין מלחמה עצמה; שבעת עממים, שאבד זכרם ואינם קיימים היום; ומלחמת עמלק. כידוע, הרמב"ם לא מונה את כיבוש הארץ כמלחמת מצווה, אולי מהסיבה שכל המצווה היא יישוב הארץ ואין מצווה דווקא במלחמה, ועיין באריכות היכלי דוד עמ' 227-235).

אם כן, נראה שיש סתירה בין ספר המצוות לפירוש המשניות, אלא אם כן נמצא חילוק בין מלחמת עמלק לשאר מלחמות מצווה.

בתחילה אמרנו שספר החינוך סובר שיש קשר בין מצוות זכירת עמלק למצוות מחית עמלק. במצוה תרנ: "ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, לא לנשים", וכך אומר המנחת חינוך: "הרב המחבר פוטר נשים ממצווה זו ונראה קצת דפוטר אותם מהלאו ג"כ ובר"מ אינו מבואר זה וצריך ראיה לפטור נשים ממ"ע שאין הזמ"ג ובפרט במקום לאו ג"כ.

ומ"ש כי להם לעשות המלחמה ולא לנשים באמת מלחמת מצווה הכל יוצאין אפי' כלה מחופתה כמבואר בש"ס ובר"מ פ"ז כאן.

גם מי עמד בסוד ד' ית' אם הטעם מחמת הנקמה דאפשר גזה"כ שנזכור שנאתו מאיזה טעם ואנחנו אין יודעים ואפשר אף בביאת משיחנו שיכרת עמלק מכל וכל ולא יהי' זכר להם מ"מ הזכירה יהי' תמיד מ"ע לזכור ולא לשכוח ע"כ צ"ע דפוטר נשים ממ"ע זו.

ונראה דכל אישי ישראל חייבים כמו כל מ"ע שאין הזמ"ג כ"נ. והנה אם שכח עובר בעשה ובל"ת רק זכר בלב ולא בפה אינו עובר על הלאו רק לא קיים העשה ואם זכר לא עבר ומקיים מ"ע גם כן ופשוט".

אם כן, המנחת חינוך מקשה על ספר החינוך את הקושיות שהבאנו בתחילת המאמר, ולדינא פוסק שנשים חייבות, משום שהחינוך הוא דעת יחיד.

גם השדי חמד התייחס לדברי החינוך (כללים מערכת ז כלל יג), ולאחר שמביא את דברי החינוך ואת דברי הבניין ציון¹⁴, מוסיף הוא את הקושיה שנשים חייבות במלחמת מצוה, ומביא עוד אחרונים שמקשים על החינוך, אך להלכה פוסק שנשים לא צריכות לבוא לבית הכנסת לשמוע את הקריאה מספר תורה, אלא רק יזכרו ויספרו בפה, משום שהוא אומר שלא ברור שהחיוב מדאורייתא הוא דווקא בציבור ומספר תורה, וגם משום שהחינוך סובר שאין חיוב לנשים. ומצדף עם זה חומרא דאתי לידי קולא – צניעות בבית כנסת, ומסיים שכך פשט המנהג.

ג. מצוות עשה שהזמן גרמא

גם שו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים ס' תקט) מקשה על ספר החינוך:

"א. כתב החינוך סוף פרשת תצא [מ' תר"ג] שאין נשים מצוות במחיית עמלק רק זכרים שהם בני מלחמה [ועל כן בזכירה פטורות] ותמוה. שהרי בהריגת ז' עממים כתב במצווה תכ"ה שנוהג בזכרים ובנקיבות. וכבר רימז בזה המשנה למלך בהגהותיו. ב. והנראה בזה דהנה החינוך כתב שגם על כל יחיד יש חיוב אם בא לידו אחד מזרע עמלק שיהרגנו. וזה מצוי גם באשה כעניין סיסרא ויעל".

כלומר, הוא מקשה על כך שספר החינוך כתב שגם נשים חייבות בהריגת ז' עממים, וכן שמצוות מחיית עמלק אינה מוטלת על הציבור אלא על כל אחד ואחד ומציאות

14 שו"ת בניין ציון החדשות ס' ח. שם אומר שמצוות מחיית עמלק היא מצוות עשה בפני עצמה וגם החינוך מנא בנפרד, לכן אעפ"י שנשים לא חייבות במלחמה עצמה, עדיין יכולה להיות להן תועלת במחייה, כמו שראינו באסתר, ביהודית וביעל. לכן נשים חייבות בזכירה וכך קיבל מרבתי והקפידו אצלם אף על משרתת שתשמע פרשת זכר. והשואל רצה להוכיח שהרא"ש סובר כחינוך, אך הבניין ציון דחה את הוכחתו.

של יחיד הרי מצויה גם בנשים כמו ביעל, וממשיך וכותב: "ולמה כתב שהמצווה רק בזכרים שהם בני מלחמה, אך יש לומר דהוי מצוות עשה שהזמן גרמא שאינו בשבת דלא חמור חיוב מיתה דעמלק משאר חייבי מיתות שאין דוחין שבת. בשלמא בשעת מלחמה נאמר [דברים כ'] עד רדתה אפי' בשבת [שבת יט.]. אך כיון דלאו בנות מלחמה הן רק אם יבוא יחיד לידי' ואז לא ידחה שבת. וכיון דשבת לאו זמן מצוה זו בנשים חשוב שאינו זמנו כלל כדמוכח במשנה דכריתות פ"א בהמפלת אור לשמונים ואחד שמדמים ב"ה למפלת ביום שמונים שחל בשבת וב"ש לא השיבו רק משום ששבת ראוי לקרבן ציבור.

אבל אם לא הי' חזי לשום קרבן הי' דומה ללילה. ואין להקשות כיון דזמן מצוה זו באנשים בשעת מלחמה. לא קשיא דקיימא לן [שבת סב.] נשים עם בפני עצמם. וכיון דלנשים אין מחיית עמלק כלל בשבת. לא חשיב לגבייהו זמן מצוה זו כלל והוה לגבייהו זמן גרמא [וע' בספר הקנה בענייני מילה]:

אם כן, האבני נזר מחדש שמצוות מחיית עמלק ביחס לנשים היא מצוות עשה שהזמן גרמא, מכיוון שכאמור היא חיוב גם על כל אחד ואחד ובמציאות כזו אין זה גדר מלחמה אלא כמו מיתת בית דין שאינה דוחה שבת, ולכן נשים פטורות. ואף שודאי יש גם גדר מלחמה וברור שיש אפשרות שתהיה מלחמה בשבת, אפשרות זאת לא נחשבת לגבי נשים שאינן בנות מלחמה, ולכן יש רק את הגדר הנ"ל שכאמור הוא גדר מצוות עשה שהזמן גרמא.

וכך ממשיך:

"ג. אבל הריגת ז' עממים לא מבעיא לדעת הראשונים פרק קמא דקידושין [לד. עיין שם בר"ן ותוס' רעק"א שם אות ז] דכשיש לא תעשה גם בעשה חייבין. הכא נמי הא איכא לא תעשה לא תחי' כל נשמה. אך גם לפי הנראה מפשט תוס' קידושין (דף לד.) להיפוך הלא הריגת ז' עממין הוא למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות. ודומה להריגת המזיקין. דחשיב מלאכה שאין צריכה לגופה דלרוב הפוסקים פטור והוא נוהג מן התורה גם בשבת".

כלומר, לגבי שבעת עממים נשים חייבות, מכח הגדר של חובת היחיד, משני סיבות: א. לחלק מהראשונים זו מצוות לא תעשה "לא תחיה כל נשמה".

ב. אין דין עצמי להרוג אלא רק "למען אשר לא ילמדו" ולכן זה מלאכה שאינה צריכה לגופא ומותר בשבת (ואינה מצוות עשה שהזמן גרמא כי נוהגת גם בשבת ולכן נשים חייבות).

מכתב מהרה"ג הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א

תגובה למאמר על סוגיות בין תורה למדע מחוברת מס' 99

בריאה בששת ימים

התורה מעידה שהעולם נברא בששה ימים. לפי חשבון התאריכים, מימות אדם הראשון והלאה עברו מאז חמשת אלפים ושבע מאות ושבעים וחמש שנים. מצד שני, מוצאים שלבי בריות שלפי המדע קדמו לתאריך הבריאה. כמדומני, מגיע אלינו גם אור כוכבים המרוחקים מאתנו יותר מששת אלפים שנות אור. איך מיישבים זאת?

קודם כל, צריך לדעת שתורת ההתפתחות, גם בצירוף המפץ הגדול, אינם עונים על חידת הבריאה. הם אינם עונים על השאלה - מאין באו העצמים שהתפתחו או שהתפוצצו. בכל משך זמן שהוא, לא התפתח יש מאין. לענ"ד גם לא התפתחו מדוממים, צמחים ובעלי חיים. אך אולי יש מדענים שיחלקו עליי בנקודה זו.

היו שרצו ליישב את תורת האבולוציה עם תורת משה, ולומר שששת ימי הבריאה הם שישה פרקי זמן שבה העולם התפתח, אך לפי התורה קדמו הצמחים לשמש ולירח, מה שאין כן לפי האבולוציה.

אולם לענ"ד, הטיב לומר חכם אחד, שלצערי איני זוכר את שמו: נתאר לנו אומן מומחה שיצר מחומרים דמוי טבעיים צורת אדם זקן עם קמטים במצח, שיער לבן, יבלות בידיים וכו'. הוא הציג את הפסל לפני ידידים ושאל אותם לגילו. יש שטענו שגילו יום אחד ויש שאמרו שגילו שמונים שנה. אלה ואלה צדקו. אלה דברו על גילו האמתי, ואלה דיברו על גילו החזותי. כך ברא הבורא את העולם עם גיל חזותי. אדם הראשון לא נברא כתינוק בן יומו, אלא כבחור עם שיער בראשו ובזקנו וכו', מוכן לנישואין עם חוה, שאף היא לא

אך אין זה לשיטת הרמב"ם כי הוא כתב במפורש שמלחמת עמלק היא מצוות עשה שאין הזמן גרמא (עי"ל בפירוש המשניות)¹⁵.

ד. נספח¹⁶

דרישת טעמא דקרא:

נראה שהדבר כרוך בהגדרת המושג 'טעמא דקרא' כי יש מקום לומר שיש ב' סוגי טעמא דקרא:

א. שהטעם משנה מהמשמעות הפשוטה של הפסוק ושיטת ר"ש שאעפ"כ נדרוש טעמא דקרא. דהיינו כיוון שאנחנו מסיקים שזה טעם הפסוק, אז אנחנו מניחים שזו כוונת הפסוק אף שזה נגד המשמעות הפשוטה של המילים שבפסוק. ובזה חולקים חכמים (שהלכה כמותם) על ר"ש ולדעתם אי אפשר לנהוג כן.

ב. שכוונתו המדויקת של הפסוק אינה ברורה כל צרכה, בהקשר כזה דרישת טעם הפסוק עוזרת לנו להבין את כוונתו ואז אנחנו אכן דורשים טעמא דקרא לכו"ע ולא בזה חלקו חכמים ור"ש.

אמנם קיים מקרה גבולי שעצם פשט הפסוק מובן אבל גם אחרי שאנחנו דורשים את טעם הפסוק ומגיעים כתוצאה מכך להבנה נוספת שלא הבנו אותה לפני דרישת טעם הפסוק, מכל מקום זה בהחלט "מצליח" להיכנס בפשט הפסוק. במקרה כזה יש לדון האם גם בזה קיימת מחלוקת ר"ש וחכמים או שגם בזה כו"ע יודו שדורשים טעמא דקרא.

יש להעיר שבהתאם להנ"ל ניתן לבאר את דברי הרמב"ם התמוהים בנושא: כבר דנו בכך האחרונים שבהרבה מקומות הרמב"ם נוקט בחכמים (וכפשטות הדברים שיש לפסוק כרבים כנגד יחיד), ברם יש מקומות שנראה שפסק כר"ש. ולפי דברינו לעיל י"ל שמקומות אלו הם המקרים הגבוליים הנ"ל ושלדעת הרמב"ם גם חכמים מודים בזה. וכן י"ל שזו גם דעת החינוך הנ"ל.

15 ע' לעיל בפירוש המשניות, והדברים מתאימים לשיטתו בהלכותיו שבניגוד לחינוך הוא סבור שמלחמת עמלק אכן מוטלת על הציבור. עיין עוד שו"ת יחיה דעת חלק א סימן פד.

16 הנספח נכתב על ידי הרב דוד כהן עצמו ועבר רק עריכה קלה.

נבראה כתינוקת. כך גם שאר העולם נברא בעל גיל חזותי, והמדענים בצדק קובעים גיל זה, שזה הזמן שבו היו הדברים מתרחשים אילו הייתה התפתחות, אבל למעשה נברא העולם יש מאין, עם עצמות בעלי חיים ועם כוכבי אור מרוחקים.

צעיר הלויים
אביגדור נבנצל

